
KITEKINTŐ

SZERBIA REGIONÁLIS FEJLŐDÉSÉNEK ALAPVETŐ JELLEMZŐI

(Basic Features of Regional Development in Serbia)

NAGY IMRE – RADMILA MILETIĆ –
MARINA TODOROVIC

Kulcsszavak:

Szerbia regionális fejlődés területi szerveződés funkcionális térségek

Jelen tanulmány Szerbia regionális fejlődése egyes sajátosságainak közigazgatási (adminisztratív és statisztikai), valamint funkcionális szempontú jellemzői alapján történő bemutatására törekszik. Szerbia területi szerkezetében észlelt fejlődési egyenlőtlenségek, illetve a regionális fejlettség aránytalanságai tükrözik a népegyensúlyhiányt, az anyagi korlátozások és a strukturális összehangoltság hiányát, amelyek már évek óta halmozódnak, s amit a politikai-gazdasági történések az 1990-es évek során még jobban fokoztak. A tanulmány a fejletlen területek alapvető problémáira utal, azon kritériumokra, amelyek alapján a községek a régióon belül definiálhatók és tipizálhatók, valamint vázolja Szerbia regionális térszerkezetének változásait.

Bevezetés

A regionalizáció és a regionális fejlődés problematikája Szerbiában, összetettségből kifolyólag, számos problémát és tudományos kérdést vet fel.

A regionalizációval és regionalizmussal kapcsolatosan gyakran merül fel kérdés-ként, hogyan magyarázhatók a regionalitással kapcsolatos fogalmak, a régió fogalma, azok nagysága, a régiók határai, tartalma és célkitűzései, valamint a regionális problémák és a fejlettségi szintek közötti fokozatok definiálása, vagyis a gazdasági, szociális, infrastrukturális és egyéb különbségek, mint időszzerű jelenségek különbségeinek meghatározása, amelyekkel az egész Világ szembenéz (Veselinović 2005). Az említett problémák nem kímélték meg Szerbiát sem, ahol az extenzív fejlődés és az ágazati (szektorális) túlzott uralma a strukturális és területi kritériumok fölött, valamint a helyi szűkebb körű fejlesztési célok dominanciája a regionális és általános fejlesztési célok felett *egyenlőtlen fejlődést* és az egész népességet érintő és szerűtlen regionális foglalkoztatási elosztás kialakulását, valamint a távolabbi periferiák, községi központok egyenlőtlen fejlődését idézte elő.

Az iparosítás (gyáripár) és az általa beszűkült agrártevékenység az elmúlt század közepén, amikor az urbanizáció spontánul és kevésbé tervszerűen ment végbe, kihatással volt Szerbia területi szerkezetére, ami a már említett fejlesztési aránytalanságokat idézte elő.

A szerbiai regionális aránytalanságok csökkentésére fogantatott elképzelések megvalósítása hosszú évek során sem járt eredménnyel. A regionális fejlesztést nem tartották a társadalmi-gazdasági fellendülés fontos részének. Az állami szervek csak tudomásul vették a létező különbségeket, de erre nem történt gazdasági-szociális fejlődési, társadalmi, politikai visszajelzés a felelős szereplők részéről. Általában belátták, hogy a kevésbé fejlett régiók fejlesztése elengedhetetlen, s erre eszközöket választottak ki, valamint serkentő mechanizmusokat eszközöltek (*Szerbia Köztársaság Regionális Fejlesztési Stratégiája* 2007), amelyek a regionális fejlesztés problémáját csupán általánosságban közelítették meg. A regionális fejlesztés céljait még nagyon általános keretek között definiálták, évekig ismételték, és a támogatási eszközökkel nem tudták megoldani az elmaradott területek további leszakadását. Az erőfeszítések végül oda vezettek, hogy a megoldásra váró feladatok megvalósítását a politikai szereplők is sürgették. Sajnos ez is oda vezetett, hogy a regionális és a strukturális fejlesztési problémák következményeként mind mélyebbé vált a szakadék a tervezett megoldások tömkelege között (*Derić–Perišić* 1995).

Szerbia nagy része népességcsökkenést mutat, s amellet a megmaradt természeti erőforrások hasznosítása sem hatékony. Ugyanakkor a fejlett centrumokban túlszűfolt a népesség, s a gazdaság is akkumulál, melynek negatív következményei gazdasági, szociális területen és a környezetvédelem terén is érezhetők.

Szerbia öröklött regionális problémáinak összetettsége a „*tranzíciós elszegényedés*” megjelenésével oly nagymértékű, hogy a regionális fejlesztés új koncepcióit kellett megfogalmazni. Ebben a kontextusban Szerbia Köztársaság Stratégiája keretében új intézményes megoldásokra és szabályozó mechanizmusokra van szükség.

Szerbia területi szerkezete

Szerbia 77 474 km²-nyi területén 7 498 001 főt számláló népesség¹ él, amely 6167 településre koncentrálódik. Ezen települések 3,35%-a városi település (207), ám itt él az őslakosság 57%-a. Közigazgatásilag Szerbiát 194 község² alkotja, amelyek 29 körzetbe³ csoportosulnak (1. táblázat). Belgrád város külön egységet képez.

1. TÁBLÁZAT

Szerbia közigazgatási felosztása
(Administrative Division of Serbia)

<i>Szerbia Köztársaság</i>	<i>Népesség</i>	<i>Település</i>	<i>Község</i>	<i>Körzet</i>
Vajdaság	2 031 992	467	45	7
Közép-Szerbia	5 466 009	4251	120	17
Koszovó–Metóhia	ismeretlen	1419	29	5

Forrás: Szerbia Köztársaság... (2007).

Regionális egyenlőtlenségek és a fejletlen vidékek definiálása

A regionális aránytalanságok összefüggésben állnak a kiegyensúlyozatlan népességi struktúrákkal, a szűkös anyagi keretekkel és a strukturális hiányosságokkal, amelyek az évek során halmozódtak fel. Ehhez természetesen hozzáadandók a Jugoszlávia⁴ szétesésével járó és Szerbiát is érintő politikai-gazdasági események a 20. század utolsó évtizedében, melynek következtében a gazdaság hanyatlása elkerülhetetlen volt, s ami az életszínvonal csökkenését idézte elő, és amit még a Szerbiát érő vándorlások is súlyosbítottak (Miletic 2006).

Szerbia Köztársaság Regionális Fejlesztési Stratégiája 2007–2012 (2007) (a továbbiakban: Stratégia) a fejlettségi szint megállapítására a *fejlődést gátló mutatókat (IRU)*⁵, mint komplex mutatót (indexet) alkalmaz, amely a szerbiai körzetek öt fejlesztési területét (gazdaság, demográfia, oktatás-képzettség, infrastruktúra, környezetállapot) 13 indikátor számtani középértékének standardizált értékei alapján reprezentálja. Az indikátorok nagy része a gazdasági mutatókon alapul. Két-két indikátor a demográfiára, oktatás-képzettségre és az infrastruktúrára vonatkozik, egy mutató pedig a környezet minőségére.

A módszertan alkalmazása alapján a megállapított eredmények jelentős fejlettségbeli különbségekre utalnak. A körzetek szintjén ez az arány 1:6,8, miszerint a Jablanicai körzet fejlettsége tekintetében 6,8-szor korlátozottabb (az index 134%), mint Belgrád város, melynek IRU-ja a legalacsonyabb (19,8%). Ha az indikátorok értékét vesszük figyelembe (I_1 -től I_{13} -ig) a körzetek fejlettség tekintetében két fejlettségi pólus közé sorolhatók. A Stratégia szerint Belgrád 8 mutató esetében (I_1 , I_2 , I_5 , I_6 , I_7 , I_8 , I_{10} , I_{13}) maximális értéket valósít meg (ez 1000-et tesz ki), ezzel szemben viszont a Jablanicai Körzet esetében 9 mutatónál (I_1 , I_2 , I_3 , I_4 , I_5 , I_6 , I_7 , I_{12} , I_{13}) csak a jellemzett állapot minimális értéke (0,000–0,100) található.

A községek fejlettségi szintjének elemzése szerint Szerbiában 37 község tartozik a fejletlen területek kategóriájába, ami Közép-Szerbia és a Vajdaság 12,4%-át teszi ki (Koszovó-Metohiáról nincsenek adatok). Ezen kategórián belül a *gazdaságilag fejletlen vidék* és a *különleges fejlesztési problémákkal küzdő vidék* típus differenciálható.

A községek fejlettségi fokának megállapításához az 1 főre jutó nemzeti jövedelem (a 2002–2004 évek átlaga), valamint a munkanélküliek aránya (2004–2005) és járulékos kritériumként a népességcsökkenés lett felhasználva (1971–2000).

Az egy főre jutó nemzeti jövedelem (2002–2004 átlaga) 29 községben volt alacsonyabb, mint Szerbia 50%-os átlaga (1. ábra). Ezek a községek már évtizedek óta gazdaságilag fejletlen vidékeknek számítanak. Ez főleg Dél-Szerbia községeire vonatkozik, valamint az ősi Raška területének községeire (Tutin, Sjenica, Novi Pazar, Prijepolje és Priboj községek), melyekre az átmeneti szegénységi állapot jellemző, felgyülemlett gazdasági problémákkal. A 29 község közül hét nem éri el az egy főre jutó nemzeti jövedelem harmadrészét sem, habár ezekben a térségekben két nagyipari központ is van (Bor és Majdanpek). Legsúlyosabb a helyzete a Szerbia déli részén található községeknek (Jablanica és Pcsinjai körzetek), ahol 13 községből tíz-

nek van „fejletlen” státusa. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem tekintetében a körzetek szintjén kialakult polarizálódás a Jablanicai körzet és Belgrád város között 1:4 arányú, míg a községek szintjén Preševo és Apatin (Vajdaság) között 1:15!

Az említett községeken kívül a fejletlenségi térszerkezetben megjelennek a *különleges fejlesztési problémákkal küzdő községek*, amelyek már hosszabb ideje erős demográfiai csökkenéssel jellemezhetők. Ezen típus keretébe nyolc közép-szerbiai és vajdasági község tartozik, melyek intenzív demográfiai csökkenéssel, gazdasági strukturális problémákkal, s a határmentiségből eredő fejletlenség mutatóival jellemezhetők.

A községek fejlettségi szintjének összehasonlítása tekintetében, ami a községek fejlettségéről szóló 1995-ben kelt törvény⁶ alapján készült, s amely Szerbia fejlettségének regionális különbségeiről szól, megállapítható, hogy Közép-Szerbiában a 37 községből 24 fejlettségi státusa tekintetében nem változott.

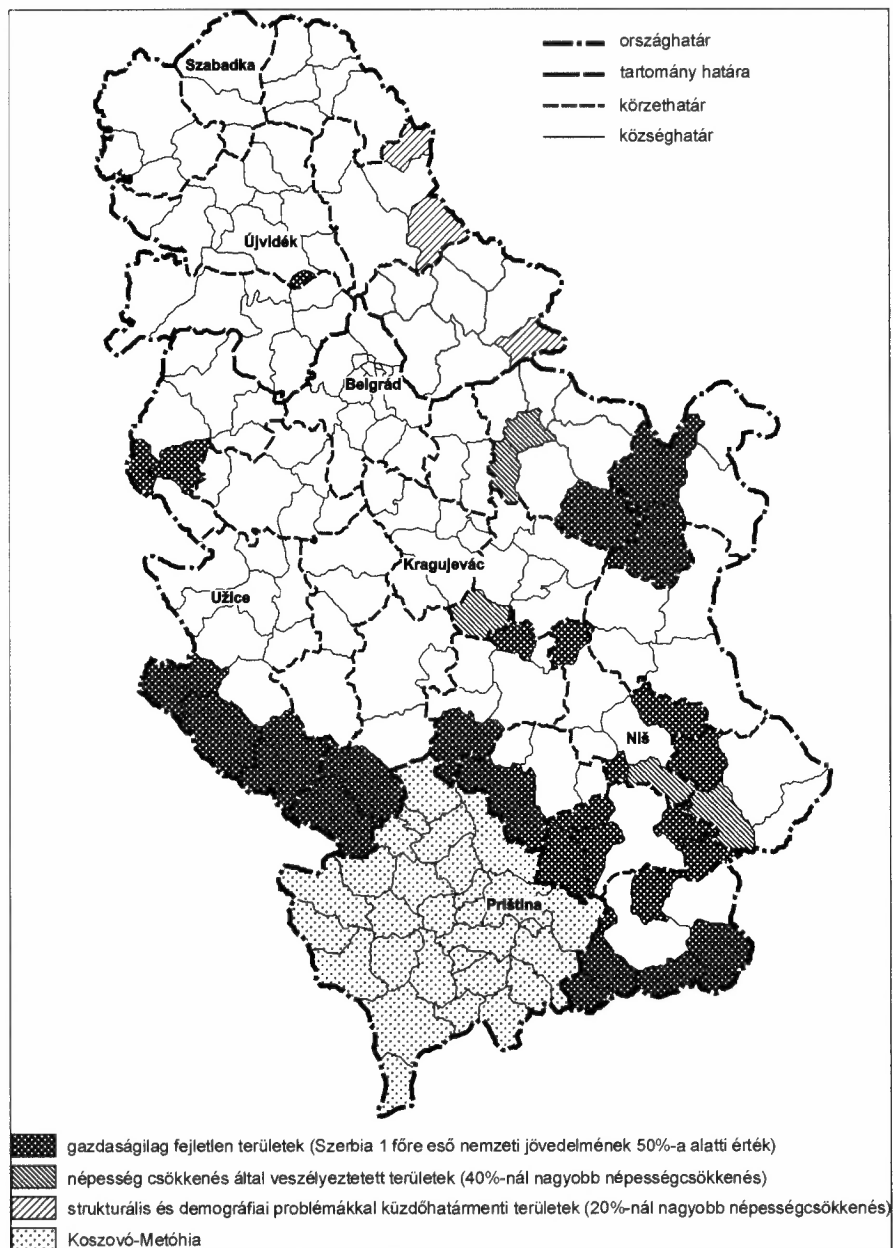
Az 1990-es években bekövetkezett változások, a jugoszláv politikai-gazdasági térség széthullása, a gazdaság feltételeinek romlása, különféle fejlesztési korlátok (gazdasági elszigeteltség, a piac fejletlensége, a gazdaság elszegényedése, a beruházások hiánya) mély nyomot hagytak valamennyi gazdasági tevékenység terén, ami jól látható a hatalmas ipari gócpontokban (bányászat és a hagyományos gyáripár). Fejletlen területnek nyilvánították Kelet-Szerbia községeit, ahol valamikor fejlett bányászat és színesfémkohászat, valamint gépgyártás virágzott (Majdanpek, Bor, Dimitrovgrad, valamint Kragujevac és Krájevó Közép-Szerbiában, Priboj, Prijepolje és Loznica Nyugat-Szerbiában, valamint Dél-Szerbiában Leszkovac és mások).

A mellékelt Szerbiai kritériumrendszer alapján a Vajdaságban a Karlócai község, valamint a Torontálszécsányi, Csernyei és Fehértemplomi községek tartoztak (1. ábra).

A Vajdaság AT területén a községek fejlettségének megállapítására kidolgozott *gazdasági fejlettségi kritériumrendszer*⁷ alapján 2009-ben a *fejletlen községek kategóriájába* a szerb–horvát határtérség, Hódság és Bács községei, valamint a szerb–román határ térségében fekvő Zichyfalva és Fehértemplom községek tartoztak, míg a *leszakadó* (kedvezőtlen tendenciájú) községek kategóriájába a szerémségi Sid község, a szerb–magyar–román hármashatáron található Törökkanizsai község, valamint a Csernyei, Begaszentgyörgyi, Torontálszécsányi és Alibunári községek tartoznak (2. ábra).

A Csernyei község a munkanélküliségi kritérium szerint is a fejletlen kategóriába tartozik, míg ezen kritérium leszakadó kategóriájába a Hódsági, Kishegyesi, Begaszentgyörgyi és Fehértemplomi községek sorolhatók.

1. ÁBRA
Szerbia fejletlen területei
(Underdeveloped Regions of Serbia)

Forrás: Szerbia Köztársaság... (2007).

2. ÁBRA
A fejletlen vajdasági községek
(Underdeveloped Municipalities in Voivodina AP)

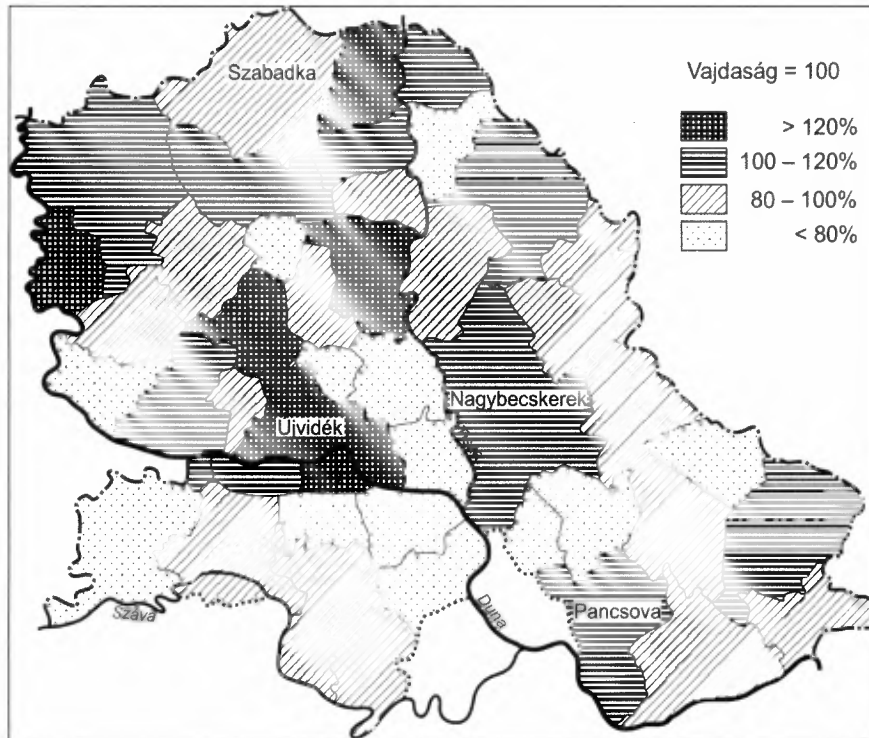

Forrás: A Vajdasági AT fejletlen... (2006).

A 2002. évi statisztikai adatokra alapozva megállapíthatjuk, hogy az ipari központok fejlettsége kiugró a többi községhez viszonyítva. Apatin község (indexe 364,5) az első, majd Újvidék következik (319,0), Magyarkanizsa (314,2), Verbász (313,4) és Óbecse (312,6) folytatja a sort. A legfejletlenebb községek e mutató szerint Kishegyes (120,9), melyet Karlóca követ (144,9), a további községek növekvő sorrendben Ingyija (161,6), Titel (171,7), Ópáva (174,0) és Ópázova (181,0) (3. ábra). Összességében megállapítható, hogy a fejlettnek tekinthető községekben aránylag magas az egy főre jutó nemzeti jövedelem, amely a komplex értékek kialakításában domináns indikátorként szerepel.

3. ÁBRA

A vajdasági községek fejlettségi indexei
(Development Indices of the Municipalities in Voivodina AP)

Forrás: A Vajdaság Gazdaságfejlesztési Programja (2007) alapján saját szerkesztés.

Regionalizációs törekvések – Szerbia Területrendezési Terve, 1996

A regionális politikának, mint a területi tervezés alapjának legfőbb stratégiai érdekként kell kezelnie Szerbia infrastrukturális rendszereinek fejlesztését, ami a termelés, a lakosság és az információ nagyobb mobilitását hivatott szolgálni (kiemelve az európai kommunikációs térbe történő rugalmasabb csatlakozás biztosítását). A regionális fejlesztés során elkerülhetetlen továbbá a fejlesztés erőforrásainak gazdasági és területi kiegyensúlyozása a döntéshozatali folyamatok által valamennyi (nemzeti, regionális, szubregionális, helyi) közigazgatási szinten és az egymás közti együttműködésben is.

A regionális fejlesztés a regionális politika kialakításán kívül kulcsszerepet játszik a területrendezési terv megalkotásának folyamatában, mivel az a területfejlesztés területi megfogalmazását körvonalazza.

A közigazgatás szempontjait tekintve Szerbia területi és települési rendszerében a köztársasági és a helyi szint közül hiányzik a „középszint”, amelyet a „körzetek”

nem tudnak pótolni, mivel azok egy gyors politikai döntéssel született, gyakorlatilag használhatatlan közigazgatási szintet jelölnek, nem pedig képviselnek.

A fenti követelményekből kiindulva az 1996-ban készült területrendezési terv (SZTT, 1996) Szerbia regionalizációja kapcsán a köztársaság területét és településhálózatát ún. makroregionális területi rendszerben körvonalazza úgy, hogy az egyes makrorégiókat komplementer funkcionális szubregionális területek (vonzáskörzetek) alkotják. Az SZTT a makrorégiók kialakítását a régióközpontok rendszerének (nodális rendszer) felállításával indította el. A régióközpontok egy városhierarchiát követnek, amelyben az elképzelések szerint makroregionális központokat (Belgrád, Újvidék, Niš, Priština, Kragujevac és Užice), valamint regionális és szubregionális központokat határoznak meg – ignorálva a makrorégiók vonzáskörzetének pontos területi lehatárolását. A makrorégiók kiválasztásának kritériumai az SZTT szerint:

- a makrorégiók vonzáskörzete több regionális szerepkörű várost és annak körzetét ölelje fel, a legkevesebb egymillió fős népességgel;
- a Duna–Száva és a Morava fejlődési pályák képezzék a makroregionalizáció alapját.

A Szerbiába tervezett policentrikus városhálózat alapját a fejlett tevékenység-szerkezettel, feldolgozóiparral és komplex szolgáltatásokkal rendelkező városok⁸ képezik: a főváros, a két tartományi székváros (a Vajdaságban Újvidék) és egyéb makroregionális, regionális és szubregionális központok (a Vajdaságban: Szabadka, Zombor, Nagyikinda, Nagybecskerek, Pancsova, Sremska Mitrovica stb.), valamint a fejlettebb községi központok, a községi központok és az egyéb községi központok.

Szerbia Köztársaság Regionális Fejlesztési Stratégiája 2007–2012 – a gazdasági regionalizáció elképzelései

A regionális egyenlőtlenségek arányai rámutatnak annak szükségességére, hogy elengedhetetlen egy olyan fejlesztési dokumentum kialakítása, amely világosan kijelöli a regionális egyenlőtlenségek kiküszöbölését Szerbiában. A 2007-ben megfogalmazott és a 2007–2012-es periódusra készült stratégiai fejlesztési dokumentum a regionális fejlődést illetően teljes körűen megállapítja a regionális fejlesztés prioritásait s megvalósítási módozatait az elkövetkező stratégiai ciklusra. E szerint Szerbia regionális fejlesztésének céljai és stratégiai irányvonalai a következők:

- 1) megfelelő fejlesztés,
- 2) a régiók közötti versenyképesség fokozása,
- 3) a régiók közötti aránytalanságok és a szegénység csökkentése,
- 4) a negatív demográfiai trendek megállítása,
- 5) a decentralizáció folyamatának továbbfejlesztése,
- 6) Koszovó–Metóhia szerb községei gazdasági integrációjának elérése,
- 7) A regionális infrastruktúra intézményhálózatának kiépítése.

A Szerbiai Kormány stratégiájában az állam szerepéhez tartozik azon korlátozó-sok eltávolítása, enyhítése, amelyek érintik a veszélyeztetett vidékeket, vagyis képessé tenni őket, hogy saját erejükből is hozzájáruljanak a fejlesztésekhez. Ez különösen a különleges fejlesztési problémákkal küszködő térségekre vonatkozik. Beruházásokra és tőke beáramlásra van szükség ahhoz, hogy a strukturális hiányosságokat pótolhassák.

Ezen kívül a korszerű fejlesztési-integrációs folyamatok (globalizáció, fenntartható fejlesztés, regionális integrációk), valamint az EU-s csatlakozás várható intézkedései során elengedhetetlen Szerbia területi egységei statisztikai rendszerének beillesztése és harmonizációja az EU-ban alkalmazott statisztikai rendszerrel, hiszen a regionalizációnak ez alapvető feltétele. Másrészt a regionalizáció folyamatának elkezdése a Strukturális Alapokból történő támogatások megszerzésének, elsősorban az IPA forrásokhoz (IPA – Instrument for Pre-accession Assistance) való hozzájutásnak is feltétele.

Szerbia területi nomenklatúrájának és statisztikai rendszerének (NUTS) bevezetésével megteremtődik az európai statisztikai mércék szerinti adatgyűjtés alapja, azok feldolgozása és bemutatása olyan területi egységekre vonatkoztatva, amelyek az EU statisztikai rendszerében szerepelnek. Különösen a regionális statisztikai adatok, mutatók kimunkálása jelent majd előrelépést, mivel azok alapján lesznek megpályázhatók az EU Strukturális Alapoktól származó támogatások.

Az EU alapokhoz való hozzáférés tekintetében a stratégia (2007–2012) Szerbia regionalizációjával kapcsolatosan három változatot körvonalazott.

Az első változat négy – a NUTS 2 értelemben vett – statisztikai régiót definiál, amelyek népességszám tekintetében lényegesen eltérőek. Ezek: *Belgrád város, Közép-Szerbia, Vajdaság Autonóm Tartomány és Koszovó–Metóhia Autonóm Tartomány*. A NUTS 2 régiókon belül a körzetek képezik a NUTS 3-as közigazgatási egységeket. Ezek a körzetek azonban csak statisztikailag megalapozott és lehatárolt (de közigazgatásilag még nem létező) területek.

A második változat tekintetében a körvonalazott régióstruktúrában a régiók népességszám tekintetében kiegyensúlyozottak (1,6–2 millió fő). Az elképzelés a két tartományon és *Belgrád város*on kívül Közép-Szerbiát *Kelet- és Nyugat-Szerbiára* differenciálja.

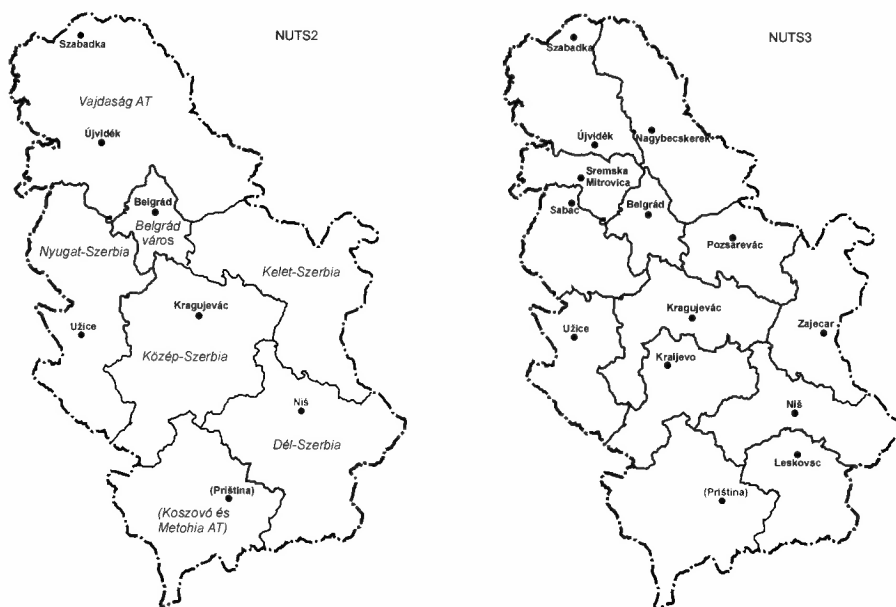
A harmadik változatot tartja a Stratégia az EU alapokhoz történő folyamodás tekintetében, a fejlettségi különbségek precízebb meghatározása tekintetében, a regionális intézményrendszer kialakításának lehetőségét figyelembe véve és a hatékonyabb elemző-statisztikai monitoring lehetősége szempontjából a legfunkcionálisabbnak. Ezen változat 9 NUTS 2 régiót körvonalaz: *Belgrád város, Nyugat-Vajdaság (Bácska–Szerémség), Kelet-Vajdaság (Bánság), Kelet-szerbiai régió, Nyugat-szerbiai régió, Középső régió, Kelet-Koszovó és Nyugat-Koszovó* régiókat. Ebben a változatban a NUTS 2 régiók népességszáma 688 000–1 567 000 között alakul.

A legújabb területfejlesztési dokumentumtervezet, *Szerbia területfejlesztési stratégiája* tartalmazza a NUTS 2-es területi felosztást és ezen belül a NUTS 3-as régiók szerkezetét (4. ábra). Ezek szerint Szerbia 7 régióból áll: a Vajdasági régió, a

Belgrádi régió, a Nyugati, a Keleti, a Központi és a Déli régió, valamint Koszovó–Metohia régiója.

A 2009 júliusában elfogadott regionális fejlődésről szóló törvény (*Zakon o regionalnom razvoju*) törvényesíti a fentebb említett regionális felosztást⁹, szabályozza a régiók funkcióit, nevét és lehatárolását, a régió belüli, illetve régiót képező vidékek (*oblast*¹⁰) és a vidéket képező helyi önkormányzatok lehatárolásának módját, valamint a régiók és helyi önkormányzatok fejlettségének mutatóit, továbbá a regionális fejlesztés intézményrendszerét, alapdokumentumait.

3. ÁBRA
Szerbia NUTS 2 és NUTS 3 fejlesztési régiói
(NUTS 2 and NUTS 3 Level Development Regions in Serbia)

Forrás: Szerbia területfejlesztési stratégiája (2009).

Összegzés

Szerbia területének komoly fejlettségbeli különbségei mutattak rá arra, hogy Szerbiának olyan fejlesztési dokumentumokra van szüksége, amelyek támogatásul és útmutatóul szolgálnak a kiegyensúlyozott területi fejlődés eléréséhez. E tekintetben készült el a 2007–2012 időszakot felölelő Szerbia Köztársaság Regionális Fejlesztésének Stratégiája, ami Szerbiában az első regionális fejlődést körvonalazó stratégiai dokumentum, amely konzisztens módon és teljességgel definiálja a köztársaság területi fejlődésének alapprioritásait. Szerbia regionális szerkezetének definiálását hosszú előkészületek, viták és egyeztetések előzték meg, számos térszerkezet-változat született, ennek ellenére a 2009 nyarán elfogadott *Regionális*

fejlesztésről szóló törvény definiálta Szerbia statisztikai-funkcionális régiókból álló (regionális) szerkezetét, annak intézményrendszerét¹¹ beleépítve a 2009 júniusában napvilágot látott *Szerbia területfejlesztési stratégiája* újrafogalmazott és az EU-s követelményekhez rugalmasan alkalmazkodó dokumentumtervezet irányelveit.

Szerbia fejlesztési régióinak (gazdasági/statisztikai régiók) fejleszteniük kell saját innovációs kapacitásukat, csökkenteni az eddigi pazarló gazdálkodást, valamint erősíteni az együttműködést a régiók egymás közti és nemzetközi versenyképességének növelése érdekében. Hogy ez a célkitűzés vonzóbb legyen, a regionális fejlesztési programoknak a regionális fejlődés alapvető eszközeivé kell válniuk, melyek által létrejöhet Szerbia átfogó funkcionális integrációja. Ez Szerbia területfejlesztésének alapvető stratégiai irányzata.

Jegyzetek

- ¹ Szerbia területe Koszovó–Metóhiával együtt 88 361 km², népessége pedig 9 184 177 fő.
- ² A szerbiai gyakorlatban a község fogalma alatt több településből álló területi egységet kell érteni, ami a magyarországi értelmezés szerint a korábbi járáshoz hasonlítható. A törvény előírja, hogy a helyi önkormányzat a községekben, a városokban és Belgrádban valósul meg, melyeket helyi önkormányzati alapegységeknek nevez. Ezek az egységek alapíthatnak vállalatokat, intézményeket és más köztevékenységet végző szervezeteket, valamint alakíthatnak helyi közösségeket, illetve az önkormányzat más formáit. Az egységek jogi személyek, legfelsőbb rendelkezésük a státútum, együttműködhetnek és társulhatnak egymással, valamint – a kormány beleegyezésével – nemzetközi önkormányzati szervezetekkel és önkormányzatokkal, szövetségeket alakíthatnak és rendelkezhetnek saját szimbólumokkal és ünnepekkel.
- ³ A szerbiai kormány 1992. január 30-i rendeletével körzeteket, mint új területi egységeket hozott létre, amelyek addig semmilyen formában nem léteztek. Ezek a területi egységek a közigazgatás területi központjait képezik, és a hatalom dekoncentrációjának, nem pedig a szükséges decentralizációjának formái. A körzeteket az alkotmány nem tartalmazza, tehát alkotmányon kívüli kategória, ami igen ritka az államok közigazgatási rendszerében. Elvileg a körzetek olyan területi egységek, amelyek a központi és a lokális szint között helyezkednek el, és az azok közötti kapcsolatot képezik. A körzetek viszont nem rendelkeznek önálló tevékenységgel, kizárólag olyan feladatokat végeznek, amelyeket a köztársasági minisztériumok és köztársasági szervezetek a saját illetékességükből átruháznak. Az államigazgatási feladatok közül a körzetek legnagyobb arányban a felügyelői ellenőrzést végzik. A feladatok teljesítése a minisztériumok és más szervezetek utasításai, irányelvei és meghagyásai alapján történik.
- ⁴ Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság.
- ⁵ IRU – A fejlesztés gazdasági indikátorai:
 - I₁ – az egy főre jutó GDP (2005);
 - I₂ – az alkalmazottak átlagos keresete (2003–2005 időszak átlaga);
 - I₃ – az alkalmazottak aránya (2004–2005).
 - I₅ – az egy főre jutó KKV fejlettségi mutatója (2005);
 - I₆ – egy szabad munkahelyre jutó munkanélkülick száma (2004–2005 átlag).
 - I₇ – a népességyarapodás mértéke (1971–2002);
 - I₈ – az öregedési mutató (2002).
 - I₉ – a fiatalok iskolázottsága (20–24 éves korig) (2002);
 - I₁₀ – HDI (2002–2004);
 - I₁₁ – a helyi és regionális úthálózat korszerűsített burkolatának a körzetek helyi és regionális úthálózatához viszonyított aránya (2002–2004);
 - I₁₂ – A postai szolgáltatás 100 lakosra jutó mennyisége (2002–2004);
 - I₁₃ a vízvezetékkel nem rendelkező és közcserőhálózatba be nem kapcsolt lakosság százalékaránya (2004).
- ⁶ A községek fejlettségéről szóló 1995-ben kelt törvény (SzK. Hivatalos Lapja 35. sz. 1995).

- ⁷ A Vajdasági AT fejletlen és kedvezőtlen fejlettségű községeinek mutatói, a mutatók határértékeit meghatározó kritériumokról szóló határozat 5. paragrafusa alapján („Vajdasági AT Hivatalos lapja, 8/2006 sz.).
- ⁸ A Szerbia területi szerveződéseről szóló törvény („Službeni glasnik RS” br. 129/07) 23. várost definiál (Vajdaságban e törvény értelmében csak Újvidék, Szabadka, Nagybecskerek, Pancsova, Mitrovica és Zombor város, Koszovóban csak Pristina).
- ⁹ A régió statisztikai funkcionális területi egység (fejlesztési régió), amely a területi tervezés és a regionális politika végrehajtása érdekében szerveződő funkcionális területekből, oblastokból áll. Nem adminisztratív területi egység és nincs jogi szubjektivitása.
- ¹⁰ Az *oblast* (*oblaszt*) statisztikai funkcionális területi egység, amely szintén a területi tervezés és a regionális politika végrehajtása érdekében szerveződik, nem adminisztratív területi egység és nincs jogi szubjektivitása.
- ¹¹ A regionális fejlesztés nemzeti tanácsa; regionális fejlesztési ügynökség; regionális fejlesztési tanácsok; térségi (oblast) szerveződések. Az intézményrendszer dokumentumai: nemzeti fejlesztési terv; regionális fejlesztési stratégia; a regionális finanszírozás programja; egyéb fejlesztési dokumentumok.

Irodalom

- Derić, B.–Perišić, D. (1995) *Teritorijalizacija regionalnog razvoja Srbije*. (Territorialization of regional development of Serbia). u: *Prostorno planiranje, regionalni razvoj i zaštita životne sredine*. Posebna izdanja 26, IAUS, Beograd. 3–7. o.
- Miletić, R. (2006) *Odabrana obeležja neravnomernog regionalnog razvoja u Srbiji*. (Selected indicators of uneven regional development of Serbia.) – *Glasnik Srpskog geografskog društva*. 1. 177–190. o.
- Nagy I. (2007a) Szerbia társadalmi-gazdasági helyzete. – Nagy I. (szerk.) *Vajdaság*. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest. 29–75. o.
- Nagy I. (2007b) A Vajdaság regionális szerkezete és területi különbségei. – *Vajdaság*. Nagy I. (szerk.) *Vajdaság*. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest. 541–545. o.
- Nagy I. (2007c) A Vajdaság fejlettségének területi különbségei. – Szónoknő Ancsin G.–Karancsi Z. (szerk.) *A határok kutatója. Tanulmányok Pál Ágnes tiszteletére*. Magyarországi Tudományos Társaság, Szeged–Szabadka. 189–194. o.
- Odluka o kriterijumima za utvrđivanje statusa nerazvijenih i nedovoljno razvijenih opština u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. (2006) – *Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine*. 8. Novi Sad.
- Prostorni plan Republike Srbije*. (1996) „Službeni glasnik RS”. Beograd.
- Strategija prostornog razvoja Srbije 2009–2013–2020. (2009) (Szerbia területfejlesztési stratégiája.) Beograd.
- Szerbia Köztársaság Regionális Fejlesztési Stratégiája 2007–2012*. (2007) „Službeni glasnik RS” br. 21/2007. Beograd.
- A Vajdasági AT fejletlen és kedvezőtlen fejlettségű községeinek mutatóit meghatározó kritériumokról szóló határozat. (2006) – *Vajdasági AT Hivatalos lapja*. 8.
- A Vajdaság Gazdaságfejlesztési Programja*. (2007) Tartományi Végrehajtó Tanács, Újvidék.
- Veselinović, P. (2005) *Regionalna politika u funkciji ravnomernijeg regionalnog razvoja Srbije*. u: *Regionalni razvoj i demografski tokovi balkanskih zemalja*. Ekonomski fakultet, Niš. 19–29. o.
- Zakon o nedovoljno razvijenim područjima RS. (A fejletlen területekről szóló törvény.) (1995). – *Službeni glasnik RS*. 35/1995. Beograd.
- Zakon o teritorijalnoj organizaciji RS. (Szerbia Köztársaság területi szerveződésének törvénye.) (2007) – *Službeni glasnik RS*. 129/07. Beograd.
- Zakon o regionalnom razvoju. (A regionális fejlesztésről szóló törvény.) (2009) – *Službeni glasnik RS*. 51/09. Beograd.